

У чому полягає деколонізація в українському публічному просторі в умовах російсько-української війни?

У

ході Революції Гідності та з початком гібридної форми російсько-української війни пришвидшився процес переосмислення спадщини комуністичного режиму, а також активізувалися заходи щодо вилучення елементів комуністичної ідеології з публічного простору України. Стихийний антикомуністичний рух за очищення України від символів тоталітарного минулого наприкінці 2013 – початку 2014 рр. (ленінопад, демонтаж пам'ятників компартійним діячам) поступився спробам усунення маркерів радянської доби у правовому руслі. 9 квітня 2015 р. Верховна Рада України ухвалила низку «декомунізаційних» законів. Один із них «Про правовий статус та вшанування пам'яті борців за незалежність України у ХХ столітті» ґрунтується на уявленні про Україну як окуповану іншими державами, насамперед Радянською Росією, та тлумачить боротьбу конкретних індивідуумів і формацій проти держав-агресорів як справедливу. Закон «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарного режимів та заборону пропаганди їхньої символіки» створив підґрунтя для вилучення елементів комуністичної ідеології з українського публічного простору від комуно-радянських нашарувань (передбачає заміну назв вулиць, підприємств, об'єктів, які становлять систему адміністративно-територіального устрою України). Упродовж 2015–2020 рр. у процесі деколонізації було змінено 51 тисячу об'єктів топоніміки, понад 990 населених пунктів та 26 районів, 33 залізничні об'єкти, 2,5 тисяч монументів і пам'ятних знаків, які містили пропаганду радянського тоталітарного режиму. Попри суттєві результати в усуненні радянської ідеологічної та символічної спадщини, деколонізація як складова значно глибинного процесу деколонізації була радше окремим елементом гуманітарної політики Української держави.

В умовах повномасштабної агресії Російської Федерації значно зріс запит з боку суспільства на заміну російської спадщини в українській культурі, повне відмежування від панівного російсько-імперського нарративу «спільної» історії, звільнення культурно-інформаційного простору від колоніального символізму, переосмислення імперських кодів та радянського минулого.

Прискоренню дерадяннізації, дерусифікації, деколонізації українського соціуму слугує зареєстрований на початку квітня 2022 р. у Верховній Раді України законопроект № 7253 «Про внесення змін до Закону “Про географічні назви” щодо деколонізації топонімії та впорядкування використання географічних назв у населених пунктах України», який пропонує заборонити «присвоювати географічним об'єктам назви, що звеличують, увіковічують, пропагують або символізують державу-окупанта або її визначні, пам'ятні, історичні та культурні місця, міста, дати, події, її діячів, які здійснювали військову агресію проти України та інших суверенних країн, державну тоталітарну політику та практику, пов'язану з переслідуванням опозиції (опозиційних діячів),

дисидентів та інших осіб за критику тоталітарного радянського та тоталітарного російського режиму, зокрема й громадян України, які мешкають на тимчасово окупованих територіях України або тимчасово перебували на території держави-окупанта та стали жертвами переслідування з боку російських репресивних органів».

7 травня 2022 р. набув чинності Закон України «Про дерадянізацію законодавства України», який передбачає скасування дії на території України актів органів влади СРСР та УРСР (загалом 1228 актів органів державної влади та управління Радянського Союзу й Української РСР).

Процес деколонізації, який дедалі більше набирає обертів, включає в себе не лише заміщення російського на українське у топоніміці, музейних експозиціях, екскурсійних програмах та пам'яткоохоронній сфері, а й естетичне та культурне перекодування галузі літератури. У квітні 2022 р. при Міністерстві культури та інформаційної політики України створено Раду з розвитку бібліотечної сфери, яка врегульовуватиме питання функціонування українських бібліотек під час російсько-української війни. Одна з її функцій – деколонізація й декомунізація українських книгозбірень, наповнених радянськими та російськими книжками, напрацювання механізмів вилучення пропагандистської літератури з бібліотечних фондів та її заміщення українськими та україномовними виданнями.

Позбавлення слідів колоніальності в культурі та ментальності потребує негайного перегляду освітніх програм навчальних закладів. Навесні 2022 р. при Міністерстві освіти і науки України створено робочу групу, яка має дати оцінку переліку російських творів, рекомендованих для вивчення в рамках курсу зарубіжної літератури. Розвінчуванню міфів про російську імперську велич в українському гуманітарному просторі покликана сприяти державна програма у видавничій справі.

Відмова України від колоніального спадку відбувається шляхом активного очищення локації міст і сіл від монументів та інших об'єктів, які покликані закріплювати російські пропагандистські наративи (демонтаж пам'ятників російським колонізаторам, імперським воєначальникам О. Суворову, Ф. Ушакову, російським поетам і письменникам О. Пушкіну, М. Горькому, позбуття хибних знаків російсько-української дружби).

Водночас із деколонізацією монументальних об'єктів населених пунктів Україна масово позбувається російськомовних покручів та назв географічних об'єктів, пов'язаних із державою-агресором. У квітні 2022 р. Уповноважений із захисту державної мови Тарас Кремень звернувся до голів обласних військових адміністрацій з рекомендацією привести у відповідність до мовного законодавства та українського правопису назви географічних об'єктів та об'єктів топоніміки населених пунктів: «Упроваджуючи в топонімію України російські слова в українській транслітерації, панівна кремлівська влада демонструвала зневагу до української мови, адже узаконювала в офіційному вжитку мовні покручі, сумнозвісний суржик. Тому, природно, що Україна має рішуче позбутися символіки, яка пропагує минулу бездержавність і колоніальну залежність». У травні 2022 р. в усіх регіонах України запрацювали топонімічні комісії з перейменування назв географічних об'єктів.

Тверезий погляд.
URL: <https://tverezo.info/post/155210>

Частиною стратегії на остаточну деколонізацію, рішучий вихід зі сфери російського впливу були події, пов'язані з тривалою боротьбою за автокефалію Української православної церкви. 15 грудня 2018 р. в Софійському соборі в Києві відбувся об'єднавчий собор, метою якого було створення Помісної української православної церкви. На собор запросили всіх архієреїв Української православної церкви Київського патріархату (УПЦ КП), УПЦ Московського патріархату та Української автокефальної православної церкви (УАПЦ). Під час собору митрополита Епіфанія обрали предстоятелем єдиної Православної церкви України. 5 січня 2019 р. митрополит Епіфаній отримав від Вселенського Патріарха Варфоломія Томос про автокефалію об'єднаної Православної церкви України.

Потужним інструментом деколонізації є дерусифікація. Ухвалений у квітні 2019 р. Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» передбачає поширення української мови на телебаченні та в кіноіндустрії, виданні книжок, екскурсійному бізнесі, туризмі, інтернеті та в інтерфейсах програм. У червні 2022 р. у стінах Верховної Ради України проголосовано Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо стимулювання розвитку українського книговидавництва і книгорозповсюдження», в якому прописані механізми зростання мережі книгарень, накладів та асортименту книг, переважання читання книг українською мовою на всій території країни, значне зменшення руйнівного впливу держави-агресора на український книжковий ринок. 5 липня 2022 р. Президент України В. Зеленський підписав закон «Про внесення змін до деяких законів України щодо підтримки національного музичного продукту та обмеження публічного використання музичного продукту держави-агресора», який забороняє гастролю й публічне відтворення фонограм і кліпів російських співаків, збільшує частку української мови й українських пісень на радіо.

Процеси деколонізації мають стати надійним заслоном від «руського мира» (неоімперської геополітичної та ідеологічної доктрини епохи панування путінського режиму), пріоритетом гуманітарної безпеки, підґрунтям для повноцінного та різностороннього демократичного розвитку Української держави.

Олег БАЖАН